

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І ТРАНСФОРМАЦІЯ МІГРАЦІЙНИХ ВІДНОШЕНЬ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА ВІДПОВІДІ

Проведено дослідження інтенсифікації міграційних процесів. Виступаючи у якості результату глобальних змін міжнародна міграція є складовою частиною усіх теорій та моделей глобалізації.

Постановка проблеми. Поряд з рухом капіталу, товарів, технологій та інформації, рух населення є одним з неодмінних складових процесу глобалізації. Виступаючи у якості результату глобальних змін міжнародна міграція є складовою частиною усіх теорій та моделей глобалізації. З інтенсифікацією глобалізації, яка сприяє перетворенню людства в єдину структурно-функціональну систему, проблема вивчення міграційних процесів набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень. Проблемами міграції населення України займалося чимало українських та російських вчених, а саме: С. Пірожков, О. Малиновська, О. Хомра, О. Ліанова, О. Піщуліна, Ж. Зайончковська, І. Прибиткова, Г. Вітковська. Питанню економічного розвитку України в умовах глобалізації та поширення міграційних процесів присвячено роботи: Б. Данилишина, А. Філіпенко, В. Іноземцева, Д. Лук'яненко, Б. Гунського. Праці зазначених вище вчених є основоположними у розробці теоретичних та практичних підходів щодо впливу міжнародної міграції на розвиток країни.

Не вирішена раніше проблем та мета статті. Міграційні процеси сьогодення безпосередньо пов'язані з глобалізацією та науково-технологічним прогресом. В результаті ми стаємо свідками швидкої соціальної трансформації людства. Отже, ціллю даного дослідження стало вивчення взаємозв'язків між глобалізацією та інтенсифікацією, також як й трансформацією міграційних процесів сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Головна демографічна проблема, що

породжена глобалізацією, полягає у край нерівномірному демографічному розвитку людства. Глобалізація населення, зумовивши потужні міграційні потоки, призвела до створення нових етно-расових груп. Завдяки процесам глобалізації на території двох американських континентів виникли американська та канадська нації, а також латиноамериканський суперетнос, який виник завдяки поєднанням елементів західноєвропейського суперетносу, елементів негроїдної раси та представників автохтонного індійського населення. Завдяки глобалізації населення на імміграційних хвилях народились австралійська та новозеландська нації та африканський етнос. Глобалізація населення в епоху колоніалізму сприяла перетворюванню субетнічних груп в етноси, а етносів, у свою чергу в нації. У цьому плані найвідоміший приклад – Індія: тільки завдяки британському пануванню субетнічні групи синтезувались у гіндустанський етнос, а навколо гіндустанського етносу утворилась індійська нація.

Характер сучасних міграційних процесів визначається логікою модернізації, яка привела до посилення взаємозалежності соціально-економічних, політичних та культурних процесів, що протікають у різних частинах світу. Цей процес посилення взаємозалежності у рамках єдиного світового суспільства прийнято визначати терміном глобалізація. Світ стає єдиною соціальною системою у результаті посилення відносин взаємозалежності, що торкнулись сьогодні практично кожної людини. Соціальні, політичні та економічні зв'язки перетинають кордони держав та втручаються у долі людей, що там мешкають.

Для людського суспільства завжди було характерно конструювання ієрархічних систем. Це владні державні структури, міждержавні соціальні, економічні, військові та інші системи та блоки. Нерівність у таких системах складається за різними ознаками: національній, расовій, етнічній, гендерній. Основні інститути сучасного суспільства представляють собою ієрархічні структури з точки зору організації соціальних зв'язків. Розглядаючи глобалізацію як характеристику сучасного етапу розвитку людства, ми вимушені будемо признати, що багатосторічний досвід життя в ієрархічних системах наклав свій відбиток на характер тієї моделі глобалізації, яка є сьогодні домінуючою. За всіма переліченими напрямками у глобальному суспільстві існують “розломи”, що народжують ієрархію та сегрегацію, формують нову нерівність та нові глобальні сценарії дискримінаційного розподілу праці. Основні параметри нових глобальних систем та “правила гри” у них диктуються

найсильнішими – економічно та технологічно розвиненими державами, у першу чергу США, консервуючи, таким чином, ієрархію націй, що склалась на глобальному рівні. Так, у трансатлантичній системі післявоєнне розташування сил склалось на користь її північноамериканської частини, що представляла ліберальне крило у нашій теоретичній схемі, що виправдовує друге найменування ліберальної моделі як “американської”.

Таким чином, сьогодні в основі трансатлантичної економічної системи лежить неоліберальна ідеологія, та, відповідно, глобалізація другої половини ХХ ст. базується на “перевазі” ліберальної ідеології, що визначає, зокрема, основні параметри пануючого міграційного режиму.

Створюється нова інфраструктура, що обслуговує відносини нерівних сторін, які беруть участь у світовій взаємодії. Ця інфраструктура складається з міжнародних організацій, адміністрацій інтеграційних союзів та блоків. Різні організації у рамках цієї міжнародної інфраструктури бачать свою роль у розвитку світових процесів по-різному. Ті, кого прийнято вважати творцями та основними агентами глобалізації (МВФ, СБ, СОТ), діють, керуючись неоліберальною ідеологією (хоча й декларують цілком соціал-демократичні цілі, наприклад, скорочення бідності, що розглядається як глобальна проблема). МОТ, можливо, більше інших міжнародних організацій, намагається акцентувати увагу на необхідності створення “соціального фундаменту глобальної економіки”, проголошуючи цю задачу загальною ціллю світового суспільства. “Глобалізація... не працює на мільярди людей, - казав Генеральний директор МОТ Хуан Сомавія, - та ще повинна пройти тест на соціальну легітимність. Ми не можемо продовжувати йти вниз шляхом дерегуляції національних економік та світової економіки” [7].

Таким чином, під впливом глобалізації відбувається поступове розмивання тих жорстких взаємозв'язків, які традиційно зв'язували такі поняття, як “громадянство”, з нацією та національними кордонами.

Втрачають універсальність такі теоретичні конструкції, що стали вже класичними у міграційних дослідженнях. Серед них теорія “тягни-штовхай” (pull-push), заснована на аналізі факторів, що управляють міграційними потоками, які виштовхують населення з одних країн та залучають мігрантів в інші [7, С.189]. Теорії мікрорівня фокусуються на раціональних аспектах індивідуального суб'єктивного вибору. Руйнування звиклих структур внаслідок глобальної економічної реструктуризації (трансформація режимів зайнятості,

які стають більш гнучкими, появлення нових інформаційних та сервісних режимів тощо) та відповідне зрушення критеріїв раціональності все частіше роблять ці теорії далекими від сучасних реалій та не здатними пояснити нові риси міграції.

Із теоретичних підходів, що розроблені в останні десятиріччя минулого сторіччя, найбільш адекватним сучасним умовам залишається системний підхід, що розглядає міграцію як частину системи макро- та мікропроцесів. Ключовими питаннями такого підходу є взаємозв'язок міграційних потоків з економічною, соціальною та геополітичною, культурною взаємодією країн, потоками капіталів, товарів, технологій та ідей, реалізація міграції шляхом глобальних та локальних мереж різного рівня, що складають інфраструктуру міграції. Цей підхід найбільш відповідає постструктуралістичній епістемологічній традиції та відображає складну природу міграційних зв'язків.

Розвиваючи цей підхід, відомий англійський дослідник міграції Дж. Солт говорить, що є підстави переглянути традиційну концепцію міжнародної міграції як відношення між індивідом, який хоче переїхати на більш або менш тривалий термін, та державою, яка виступає як "сторож". Він пропонує розглядати міграцію як глобально організований розгалужений міжнародний бізнес, що володіє величезним бюджетом, який маніпулює сотнями тисяч робочих місць та людей по всьому світу та управляє мережею організацій та інститутів, у кожного з яких є діловий інтерес у цьому бізнесі. Таким чином, міграційна політика повинна переорієнтуватись з самих мігрантів та їх приватних чи індивідуальних причин міграції на корпоративні інтереси, які управляють міграційними потоками. Розповсюдження комерційної індустрії міграції, що включає різноманітні міграційні послуги, починаючи від допомоги в отриманні візи та у пошуку роботи до незаконної контрабанди та торгівлі людьми, стало відповіддю на протиріччя періоду глобалізації та одночасно викликом існуючому міграційному режиму.

Головний демографічний підсумок глобалізації населення складається насамперед у різкому збільшенні численності людства, що безпосередньо впливає в умовах глобалізації на посилення міграційних процесів. Наведемо декілька фактів з цього питання.

Динаміка зросту людської популяції за останні 10 тис. років виглядає приблизно наступним чином: 8 тис. років до нашої ери людство не перевищувало 5 млн. чоловіків; на початку першого тисячоріччя нашої ери на

Землі мешкало приблизно 300 млн. чол.; у друге тисячоріччя наша планета вступила, маючи 1 млрд. 650 млн. жителів, а у третє тисячоріччя вступило вже з 6 млрд. 100 млн.

Для того, щоб населення Земної кулі збільшилось з 1 млрд. до 2-х знадобилось 124 роки. Третій мільярд з'явився вже за 34 роки, а четвертий мільярд появився за 15 років. Ще менше часу знадобилось п'ятому та шостому мільярдам – усього 12 та 13 років. В цьому контексті слід ще раз зазначити, що для появи першого мільярду знадобились десятки тисяч років. Таким чином, за часи нашої ери людство збільшилось більш ніж у 20 разів.

У 1950 р. численність населення земної кулі складала 2,5 млрд. людей. За минулі півсторіччя людство переступило 6-мільярдній поріг та порівняно з 1950 р. збільшилось у 2,4 рази або на 3,5 млрд.. Цікаво простежити регіональні зміни, що відбулись за останні 50-60 років. Так, у 1950 р. у розвинених державах мешкало 813 млн. людей, а в іншому світі – 1 млрд. 709 млн. Зараз у розвинених країнах мешкає близько 1 млрд. 200 млн., тобто населення розвинених країн зросло менш, ніж на 50 %. У країнах, що не відносяться до розвинених країн, зараз мешкають 4 млрд. 800 млн. людей, тобто їх населення за 50 років збільшилось у 2,8 рази [8, С.231].

Порівняно з 1950 р. на початок 2008 р. населення Африки збільшилось у 3,5 рази; Латинської Америки – майже у 3 рази; Азії – у 2,6; Океанії – у 2,3; Північної Америки – у 1,8; у той час як населення Європи – тільки у 1,2 рази [8]. Все більше населення Земної кулі живе у країнах, що розвиваються. Якщо у 1950 р. на їх долю приходилось близька $\frac{2}{3}$ світового населення, то у 2008 р. у країнах, що розвиваються проживало вже $\frac{4}{5}$ усього людства.

Причина розходження у динаміці загальної численності населення полягає в тому, що населення розвинених країн завершило демографічний перехід, а популяція країн, що розвиваються, все ще знаходяться на початковій стадії цього переходу. Насамперед, основна причина демографічного переходу пов'язана з соціально-економічним та науково-технологічним розвитком суспільства. І це підтверджується тим фактом, що демографічний перехід торкнувся не тільки білої раси, але й інших таксономічних груп, наприклад японського етносу. Зниження народжуваності та стрімкий рух до моделі малодітної сім'ї характерні для Китаю, Південної Кореї, Сінгапуру та ряду інших країн.

У період демографічного переходу рівень народжуваності зберігається

максимально високим. Це є своєрідною страховкою на випадок війн, епідемій, стихійних лих та інших несприятливих зовнішніх факторів, які можуть суттєво скоротити численність таксону. Науково-технічна трансформація суспільства стала змінювати середу перебування, при тому, що таксон (біла раса) все ще знаходився у початковій фазі демографічного переходу. Саме різке зниження рівня смертності за рахунок цілої групи причин (санітарно-гігієнічна та медична революція, зміна характеру війн та засобів їх ведення та ін.) й створило у свій час “демографічний вибух” білої раси. Ці ж причини, але виключно завдяки глобалізації, породили демографічний вибух після Другої світової війни: країни “третього світу”, що знаходились у початковій стадії демографічного переходу, отримали доступ до медицини та аграрним технологіям (“зеленої революції”) Заходу.

Але не дивлячись на скорочення в абсолютних показниках представників білої раси. В геополітичному та геоекономічному аспектах. головні підсумки глобалізації населення полягають у тому, що біла раса як й західноєвропейська цивілізація зберігають за собою позиції абсолютного панування у геополітичній, геостратегічній та геоекономічній галузях.

Згідно прогнозу ООН, протягом наступних 50 років зріст численності населення Земної кулі все ще буде залишатись високим, хоча й трошки уповільниться порівняно з попереднім періодом та складатиме у 2050 р. вже 9 млрд. Більша частина приросту населення (до 90%) буде забезпечуватись країнами, що розвиваються. У них буде проживати більша (до 87%) частина населення планети. Численність населення 48 найбідніших країн світу на протязі цих 50 років збільшиться у 3 рази. Надшвидкісний демографічний зріст очікується в Йорданії, Малі, Нігері, Ємені, Пакистані, Лівії, Алжирі, Камбоджі, Мексиці, Єгипті, Індії, Бангладеш, Ірані, Бразилії, Туреччині, Чорної Африці.

Висновки. За даними прогнозних оцінок, у 2050 р. список самих населених країн планети зміниться наступним чином: населення Африки збільшиться у порівнянні з теперішнім часом у 2,3 рази, оставивши позаду за темпами росту Азію, Латинську Америку та Океанію (у цих регіонах зріст складе 1,5 рази). В цілому за сто років (з 1950 р. по 2050 р.) населення Африки збільшиться у 8 разів, а її доля у загальній численності населення планети за цей період виросте з 8,8% до 19,8%. Доля Азії у 2050 р. залишиться фактично на сучасному рівні (60,7% у 1998 р. та 59,2 у 2050 р.), при найбільшому абсолютному рості

населення (майже 2 млрд. людей) та буде самим численним континентом. Європа суттєво поступиться позиціями: за 100 років її доля у загальній численності населення світу скоротиться у 3 рази (з 21,7% у 1950 р., 12,4% у 1998 р. до 7% у 2050 р.), але, й це не головне. Важливим є те, що скоротиться її абсолютна численність (з 729 млн. у 1998 р. до 628 млн. у 2050 р.). Якщо у 1950 р. численність населення Європи перевищувала численність населення Африки більш ніж у 2,5 рази, а Америки у 1,6 рази, то у теперішній час вона нижче кожного з цих континентів, але у 2050 р. в Америці вже буде у два рази більше жителів, ніж у Європі, а в Африці у три рази більше.

По мірі розвитку економіки Китаю та Індії доля світових багатств, що приходяться на білу расу, буде поступово падати. Якщо зараз глобалістська еліта в основному представлена людьми білої раси, то з плином часу її расовий склад зміниться, що приведе до подальшого послаблення позиції білої раси.

Список літератури

1. Sassen S. Transnational economies and national migration policies. Institute for Migration and Ethnic Studies.[Текст] / S. Sassen. - University of Amsterdam, 1996.
2. Labor migration [Текст]// International migration policies. UN Department of Economical and Social Affairs. Population division – NY, UN, 1998.
3. Casteles S., Miller J. The age of migration. International population movements in the modern world. [Текст] / S. Casteles, J. Miller.- L., 1993.
4. Hamilton N., Chinchilla N. Global Economic Restructuring and International Migration: Some observations based on the Mexican and Central American experience. [Текст]/ N. Hamilton, N. Chinchilla.-L, 1995.
5. Hirst P., Thompson G. Globalization and the future of the nation state / P. Hirst, G. Thompson [Текст]// Economy and Society. - Vol. 24.- № 3. - August 1995.
6. Mary K., Lim L.L. Zlotnik H. International Migration Systems. A Global Approach. [Текст]/ - Clarendon Press. Oxford. 1992.
7. Petras, J. and Veltmeyer, H. Globalization Unmasked: Imperialism in the 21st Century. [Текст]/ J. Petras, H. Veltmeyer.- London: Zed Books, 2001.
8. World Bank World Development Indicators Database. Washington. World bank, 2001. [Текст]

